

Zsolt Péter

A médiatörvény kettős kultivációja

Ahhoz, hogy kideríthessük, mik is kultiválódnak külön „lent és fent”, közvélemény-kutatási adatokra, valamint különböző országos médiumokban elhangzó véleménycikkekre, értelmiségi beszélgetésekre, szakmai interjúk elemzésének elvégzésére volt szükségünk. A törvényalkotás folyamatától egészen mostanáig átnéztünk napilapokat (Népszabadság, Magyar Nemzet), hetilapokat (Heti Válasz, 168 óra), ideológiailag elkötelezett televíziókat (EchoTV, ATV), online médiumokat (origo, nepszava.com), és a közszolgálati MTV műsorait (további médiumok feldolgozása még folyamatban.) Az elemzési dimenziókban alkalmazkodtunk a meglévő közvélemény-kutatási szempontokhoz, amelyek a következők voltak:

- A médiahatóság túlerejének kérdése
- A törvényalkotás menetének megítélése
- A nemzetközi megítélés oka, kínossága vagy éppen másodlagos volta
- A magyar műsorarány növeléséhez kapcsolódó vélekedés
- Az MTI, azaz a hírszolgáltatás központosításához tartozó vélekedés
- A bűnügyi hírek korlátozásához kapcsolódó megítélés
- Az új médiatörvény kiszélesített jogköreihez kapcsolódó diskurzus (regisztráció, büntetési tételek növelése stb.)

A felmerült szempontokkal kapcsolatban saját álláspontunkat sem kívánjuk véka alá rejteti, hiszen részben az összefoglaló szerzője is részt vett a diskurzusban [médiaszereplőként](#) vagy [blogszerzőként](#). Ám reméljük, hogy a kutatási szempontok irányított volta, a csapatmunka, valamint a saját beállítódás ismerete kiegyenlíti az esetleges elfogultságot. Az előzők sorrendjében ismertetjük a saját álláspontot.

Az MPK álláspontja

Az Orbán-kormány által létrehozott Médiahatóság jogosítványai, lehetőségei nem csekélyek. Egy hatóság aligha működhet eredményesen, ha nem kapja meg ehhez a maga szankcionálási lehetőségeit. Az erős és autonóm intézmény mindig kívánatos, de a kinevezési metódusok miatt igen alacsony legitimitációval indul az összes médiát ellenőrző szerv, beleértve ebbe a közszolgálati médiaelnököket is. A *legalitás* adott, de a szervezet *legitimitása* rendkívül alacsony mindegyik szervnek, ez a tény pedig a vezetőket igen nehéz helyzetbe hozhatja a közeljövőben.

A törvényalkotás menete számunkra elfogadhatatlan volt, ezért is irányult az MPK kutatása arra, hogy mit szól ehhez a társadalom, s miként kommunikálja ezt a kormányhoz közeli médiaértelmiség. A másik oldalról meglepetésekre nem számíthattunk, az eljárás gyorsaságát, az egyeztetések kikerülését mind a szakmai szervezetek, mind a külföld, mind a hazai politikai ellenzék elítélte. A gyorsaság miatt még a hazai szervezetek voltak talán a legtovább a tehetetlen „béna kacsa” állapotban, a médiaalkotmányt alig értékelték. Akadt olyan szervezet, amelyik az eljárásmenet egészének visszautasítása miatt szándékosan cselekedett így, mint pl. a [Nemzeti Média Kerekasztal](#). A médiatörvényt először kritikailag a [TASZ](#) minősítette. A TASZ vezetői szóvá is tették, hogy nincs biztosítva számukra a társadalmi párbeszéd, tehát nem tudják, hogy mi értelme is van a véleményalkotásuknak. E kijelentés a 2010. november 23-24-én megtartott, a Médiatörvényt a szakmai nyilvánosság előtt bemutató [konferencián](#) hangzott el.

A nemzetközi megítélést kutatóstábunk első pillanattól fogva kínosnak, nem kívánatosnak és az ország számára károsnak érezte, sőt felmerült bennünk a gyanú, hogy a Fidesz itt elszámította magát. Éppen azért időzítette a kormány az EU-elnökség elejére a törvény előkészítését, mert ettől remélte, hogy kisebb figyelem irányul e törvényre.

Elképzelhető egyébként, hogy semmi ilyen számítás nem történt, utóbb viszont úgy kommunikálták – s aztán az is kultiválódott társadalmi és értelmiségi szinten egyaránt –, hogy nem lett volna a médiatörvénnyel ennyi gond, ha éppen nem irányul Magyarországra az EU-elnökség miatt nagyobb figyelem, s ez ilyenformán véletlen egybeesés. Mi élünk a gyanúperrel, hogy az egybeesés nem véletlen, s hogy kommunikációs szempontból elszámította magát a kormány.

A magyar műsorarány növelését alapvetően támogatandónak tartjuk, de néhány kérdésben finomhangolásra szorul a törvényhozó szándéka. Komolyzenei csatornáknál merült föl, hogy nem tudnak annyi aktuális magyar felvételt sugározni, mint amennyit a törvény kíván. Hozzá kell azonban tenni ehhez a témához, hogy az EU által támogatott filozófia nem a nemzeti kvótákra, hanem az EU-s kvótákra vonatkozik, s hogy az eredeti cél az Európán kívüli tartalmak kiszorítása volt, nem valamiféle nemzeti fellángolás kiváltása.

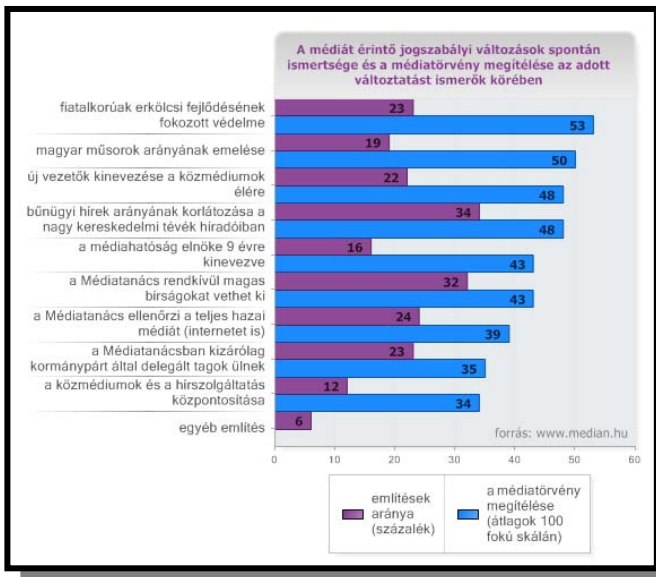
Az MTI központi, ingyenes és a közszolgálat számára egyedüli műsorszolgáltató. Médiaszociológiai szempontból azonban mi nem láttuk a BBC mintájához hasonló filozófiai alapokat. Angliában professzionális médiairányítási rendszer működik, következésképpen a központi hírelosztónak sem kell másképpen működnie. Nálunk az MTI hiába akar professzionális értékeket közvetíteni, megvan a veszélye, hogy egy kormányzat-közeli médiairányítás esetében torzul. Ugyanakkor bármilyen kis hiba esetén attól tartunk, hogy indokolatlanul manipulációval fogják vádolni az MTI-t. Az új MTI-profil hazai környezetben és a kormányzati államosított közszolgálati struktúrában kódolja az intézmény lehetetlen, de legalábbis igen nehéz küldetését. A bűnügyi hírek kvótázási szándékát profizmus-ellenesnek tartjuk, így ez hibás szabályozási elképzelés volt. Bár kétségtelen tény, hogy jól meg lehet különböztetni egymástól a sok bűnügyi hírt közlő orgánumokat a kevesebb ilyen jellegű hírt közlőtől, s általában igaz, hogy az előbbi minden más vonatkozásban is bulvárosabb jellegű, mégis két olyan probléma merül fel, ami abszurdá teszi ezt a szabályt.

Az egyik az, hogy mi történjen akkor, ha valóban több és jelentős bűncselekmény történik egy bizonyos időperiódusban. Akkor is a kvótákhoz kell alkalmazkodni? A másik probléma, hogy lehetnek tematikus műsorok, akár csatornák is, amelyek a bűnügyekkel foglalkoznának. A professzionalitás jellemzője a hírértékhez történő alkalmazkodás, ez pedig nem kvótázható (ez igaz egyébként a politikai kiegyensúlyozással kapcsolatos problémára is. Hosszú távon az igazságkereső média kiegyensúlyozott lesz, a kiegyensúlyozásra kényszerített viszont elveszíti igazságkereső iránytűjét.)

Végezetül pedig az új médiatörvény kiszélesített jogköreivel kapcsolatban a véleményünk nem különbözik lényegesen az Európai Bizottság által megfogalmazott állásponttól. A legnagyobb problémának a kisebbség és a többség kritizálhatatlanságát tartjuk. A kiegyensúlyozási kényszer már kevésbé lett volna járhatatlan, de mégis előnyös, hogy nem lett kiterjesztve, s remélhetőleg a közszolgálati média ezt az elvet belülről vezérelten is meg kívánja valósítani. A regisztrációs kényszerben a magunk részéről a legkevésbé látunk problémát. Bár a regisztrációt elfelejtő büntethetőség valóban nem tűnik formálisnak. A külföldi szolgáltatókra kiterjeszteni szándékozott büntetés értelmezhetetlen.

Az „alul és fölül” is vizsgált diskurzusok, kultivációk

(A *kultiváció-meghatározás módszertani nehézsége*) A következőkben a fenti szempontok sorrendjében azt vizsgáljuk meg, hogy milyen diskurzusra leltünk az általunk vizsgált médiumokban, és ebből melyik érvrendszer került ki erősebben, ebből következően melyik megítélés kultiválódott. Nem minden esetben vezetett a vizsgált időintervallumban kultivációhoz egy diskurzus, és nem mindig egyértelmű, hogy ahhoz vezetett-e. Egyeseknél ez vitathatatlan, mint a médiatörvény nemzetközi visszhangjáról szólóknál. A kormányzóvivő is azt állította, hogy válságkommunikációt kellett folytatni, és nem számíthattak ilyen nemzetközi nyomásra, s hogy mindez az ország presztízsének nem használt.

Az okozatok terén azonban vitathatóak lehetnek kutatói következtetéseink. Vajon a médiatörvény iránti nyugati érzékenység a hazai „áruló balliberális lobbiknak”, az EU-téma iránti spontán érdeklődésének, netán elnökségünkben fakadó fokozott figyelemnek volt betudható? - Mi itt is kultivációs jelenséget vélünk felfedezni.

Azok az érvek ugyanis, amelyek az EU bürokratáinak felületességére („nem is olvasták, úgy mondanak róla véleményt”) vonatkoztak, az idő múlásával egyre kevésbé voltak tarthatók. Részben azért, mert közben lefordításra került a törvény, ráadásul még a fordítások körüli nézeteltérések is éppen az Európai Bizottság alaposságát támasztották alá (saját fordítókat alkalmaztak, a kormányunktól kapottat nem használták). S bár azt állítjuk, hogy kultiválódott e vita körül az Európai Unió intézményrendszerének precizitása és megbízhatósága, másfelől kibontakozott az is, hogy az Unió parlament frakciói éppen olyan ideológiai alapon szerveződnek, mint a miénk. Ám a kormányunkhoz közelálló néppárti figyelmeztetések is arra utaltak, hogy ez a diskurzus eldőlt, és kultivációja is eldönthető: lehet, hogy a baloldali hazai politika hívta fel a figyelmet az EU számára az új médiatörvényünkre, de abba már nem volt beleszólása, hogy milyen elvárásokat fogalmazzon meg az EB.

Nagyjából-egészéből ilyen gondolatmenetekre van szükségünk ahhoz, hogy a fenti pontok tekintetében is megfogalmazzuk az elit egy adott diskurzsuban kialakult kultivációját. Másik szintünk a társadalom egésze. Sajnos a [közvélemény-kutatási adatok](#) sem pontosan a kultivációra mutatnak, ott is némi következtetésre lesz szükség (ld. később).

Történetesen az EU képviselőiről a társadalom is ugyanazt gondolta, mint ami az értelmiségi vitákban kibontakozott, vagyis hogy nem manipulálhatóak, és a törvénnyel szembeni kritika nem a hazai ellenzék kizárólagos „érdeme”, itt tehát a vizsgálatunk időpontjában már nem találtunk kettős kultivációt. A Medián alábbi eredményeiből tudtuk a társadalom egészére vonatkozó másodelemzésünket elkészíteni (Medián 2011. január 14-18 között készített 1200 főt lekérdező kutatási jelentését ld. [itt](#)).

Az alig megmagyarázható a számunkra, hogy az olyan témákat, mint a bűnügyi kvóta, a megkérdezettek 34%-a magától említette a kutatás során. Holott ennek az értelmiségi diskurzusokban nyomát is alig leltük. Csak a legalaposabb beszámolókból, például Nyusztay Máténak a Népszabadságban megjelent írásaiban, vagy [Majtényi és Polyák](#) Élet és Irodalomban megjelent médiaszociológiai elemzésében kerül említésre. Hasonlóképpen a megkérdezettek 12%-a magától említette a Medián szerint a hírszolgáltatások központosítását. Ez az MTI státusának megváltoztatása, ami az általunk vizsgált anyagokban nem generált értelmiségi diskurzust, noha az MTI új elnöke [többször nyilatkozott](#).

(a *Médiahatóság túlereje*) A túlerő szükséges vagy sajtószabadságot fenyegető volta összekapcsolódott a hatóságok vezetői kinevezésének problémájával. A konzervatív sajtó ezen a ponton is elkerülte a polémiát. A polémia elkerülésének egy finomabb módjaként az is megfigyelhető volt, hogy a törvénykritikákat külföldi újságok, elemzők szájába adták, de saját újságíróik kerülték a témát. (Ld. pl. a *Heti Válasz* [Süddeutsche Zeitung ismertetését](#).) A liberális média természetesen felkarolta, a közszolgálati pedig nem kerülte meg a kérdést, de hűtötte az indulatokat. Sok kérdésben, így ebben is, a kormány kommunikációját és érveit egyedül a kormány képviselte. Az egyoldalú kinevezési módszerre érkeztek válaszok, de védekező jellegűek és kevésbé meggyőzőek.

Például először az hangzott el, hogy más országban is van ilyen szabályozás, tehát ne mérjenek minket kettős mércével (Orbán üzenete az EU-nak), vagy hogy amennyiben most az a baj, hogy a hatóság túl közel áll a kormányhoz, egy kormányváltás után majd épphogy megfelelő kell legyen a bebetonozott 9 éves kinevezés miatt (Szalai Annamária érve). Végül érv volt a kétharmados felhatalmazás (ld. pl. [Deutsch Tamást](#)).

Az EB, mivel jogi kényszerrel is bíró szervezet, a Médiatanács tagjainak kinevezését illetően saját diskurzust folytatott. Nem támogatták a hazai ellenzéket az EB-ben, mert nem létezik olyan irányelv az EU-ban, amelyik a nemzeti médiafigyelő és irányító szervek politikai függetlenségét, választási kiegyensúlyozottságát vagy semlegességét követelhetné. Nem mellékes azonban, hogy ezt szabadkozva fogalmazták meg: „nem sikerült az EU-ban irányelvé tenni a hatóságok politikafüggetlenségét (Ld. az EU alapjogi biztosának, [Viviane Redingnek a nyilatkozatát](#).) A politikai kiegyensúlyozást látványosan mellőző kinevezések hazai fogyasztók felé történő indoka a nemzeti tapasztalás volt. A korábbi médiatörvény kiegyensúlyozottságot kikényszerítő filozófiája működésképtelenségbe torkollott.

Nem mondhatjuk tehát, hogy ne lett volna racionalitása az új kinevezési rendszernek, vagy ne lettek volna a külföld felé is érvek az új szabályozás bevezetése mellett. A részletekkel csak az értelmiség foglalkozott, a társadalom széles rétegei felé csak a kifelé történő védekezés és a befelé irányuló magyarázkodás vált meghatározóvá, és annak az elfogadása, hogy „mert többen vagyunk a parlamentben, és megtehetjük”. A társadalom azon része számára, amelyik ismerte a kinevezés egyoldalúságát, a mögötte lévő érvek abszurdnak és mondvacsinálnak tüntek. Tehát közérdeket szolgál a kinevezés gyorsasága a kormányhoz közeli elit szerint, és a demokrácia leépítését az ellenzék szerint. Mindez a társadalom szemében viszont csak pozíciófoglalás, a zsákmányelv érvényesítése: politikailag egyoldalúan nevezték ki az új hatóság embereit, de a korábbinál nagyobb büntetések kiszabására is kaptak lehetőséget. Ennek indoklása is elég gyorsan védekező jellegűvé vált.

A túl erős büntetési lehetőségekre a védekezés annyi volt, hogy a törvény szerint az arányosság elvét figyelembe kell tartani, valamint, hogy a Hatóságnak nem célja a törvény adta lehetőségekkel való visszaélés, végezetül pedig, hogy a puding próbája az evés, majd nézzük meg hogyan fog ítélni, büntetni, és addig legyünk iránta bizalommal.

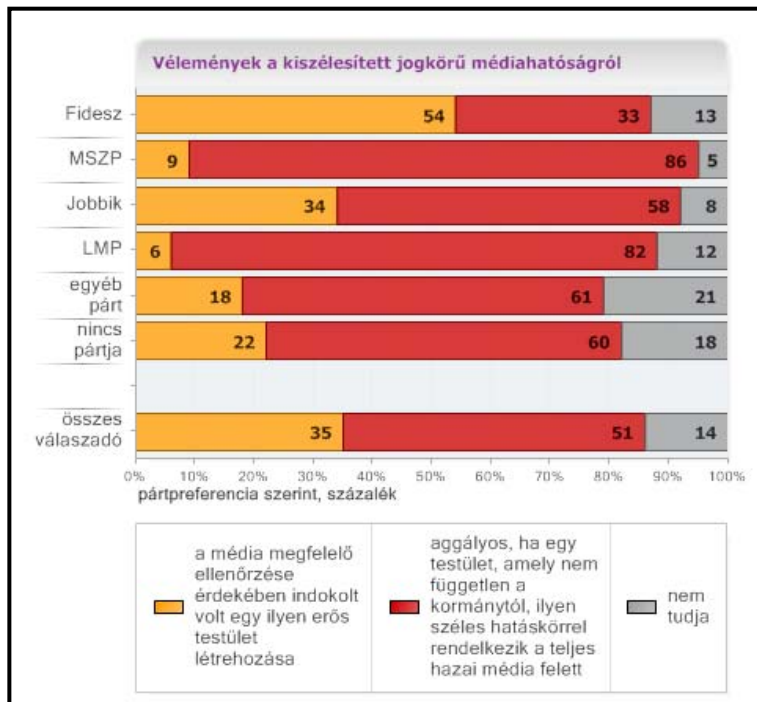
A kormányt támadók először azzal érveltek, hogy bár lehet, hogy nem ismerik részletesen a törvény szövegét, de nem bíznak az oda kinevezett emberekben. A bizalomról szóló vita politikai természetű, s hitek alapján dől el. A bizalmatlanságukat hangsúlyozók a párt általi kinevezésekkel erősítették érvüket, s ilyen bizalmatlanok a társadalom minden szintjén megtalálhatók, még a sokat látott értelmiségiek között is (empirikusan nem vizsgálták, hogy a társadalom egésze és az értelmiség bizalmatlansági kultivációjában volt-e különbség).

A vitában elhangzott érvként, hogy a Hatóságnak lehetősége lesz a büntetések korlátlan mértékű kiszabására. A bírálók azzal toldották meg ezt az érvet, hogy a halálbüntetést is visszaállíthatnánk, s aztán mondhatnánk, hogy csak nem alkalmazzuk. A halálbüntetést nem engedélyezzük. Hasonlóképpen nem a Hatóság jóindulatára kellene bízni a médiában lévő kihágások büntetési tételeit. Az érvet mi először az ATV-ben találtuk meg. A vitában az értelmiségi diskurzusban végül az kultiválódott, hogy a hazai médiatörvény szokatlanul erős büntetési jogosítványokkal rendelkezik, és ez nem helyénvaló. Az erős büntetési tételek indoka az volt, hogy a korábbi tapasztalatok alapján szükség van egy hatékony büntetési lehetőségre, hiszen sokan eleve bekalkulálták a büntetési tételeket a tevékenységükbe, és ezért nem volt visszatartó. Különösképpen az internetes médiumok (index, origo) úgy próbáltak kívül maradni a hazai vitán, hogy leginkább az EU-s bürokrácia jelentéseire támaszkodtak, vagy más nyugati forrásra (nyugati médiumok, EBESZ, Európai Újságírók Szövetsége).

Ezekről a forrásokról is a Médiatanács túlerejének megfogalmazását idézték. Az EBESZ sajtószabadság-képviselője, [Dunja Mijatovic szerint](#) a törvény túlságosan nagy hatalmat ad a „politikailag homogén Médiahatóságnak és a Médiatanácsnak”. A testületek szerinte így minden médiatartalmat képesek felügyelni. Az EBESZ azt is javasolta, hogy a médiát szabályozó testület legyen független és kompetens, abban a valódi objektivitást és sokféleséget érvényesítsék. A képviselő szerint a médiának önszabályozónak kellene lennie, és nem kellene egy szabályozó testület hatáskörébe kellene utalni.

Orbán Viktor is érezte a Hatóság optimális hatalmáról szóló érvelés gyengeségét, mert ő maga és szóvivője is próbálta megnyugtatni a kedélyeket: azt mondták, ha a Hatóság rosszul él a jogosítványaival, akkor a kormány majd hozzájárul ehhez a szabályozáshoz. Ezzel igyekeztek visszaterelni a politikai bizalom patthelyzet által meghatározott diskurzusába a már a kormány számára kellemetlen kultivációt.

A társadalomban kultiválódó vélekedést a Médiatörvény túlerejéről a már korábban említett Medián vizsgálatból merítjük. Ami a vélekedés egészét illeti, a megkérdezettek közül azok, akik említették, hogy a Médiatanácsban kormánypárti delegáltak ülnek, valamint maguktól említették a 9 évre történő elnöki kinevezést, nem is szimpatizáltak a megoldással. Úgy is fogalmazhatunk, hogy minél többen tudnak a kinevezési gyakorlatról, annál inkább alakul ki a Médiatörvénnyel szemben egy negatív attitűd.

A Medián másképp is megközelítette ugyanezt a **témakört** (2. ábra). Jeleznünk kell azonban, hogy a kérdés eleve sugallta a kormányfüggést és a kiszélesített jogkört. A jogalkalmazók ugyan elismerték a jogkör kiszélesedését, de nem a függőségüket, noha kinevezésük körül ennek felvetése véleményünk

szerint sem indokolatlan. Továbbá az általunk végzett közvélemény-kutatásban a kérdés inkább az lett volna, hogy mit gondol, „ön szerint az emberek többsége egyetért-e a kormányközeli erős jogkörű új médiafelügyelettel?” Ami kultiválódik, amiről az emberek *hiszik*, hogy a többség gondolja. Joggal feltételezhetjük azonban a külföldi és a hazai visszhang általunk is dokumentált elitélő vélekedése alapján, hogy a percepció az elitelés felé még inkább torzult, azaz az emberek inkább hitték azt, hogy a többség számára a Fidesz nem helyesen viselkedett, mint ahányan az egyéni válaszokból ez kiderült.

(a törvényalkotás menetének megítélése) A törvényalkotás menetének témáját a konzervatív média kerülte, de tulajdonképpen az ellenzéki média sem emlegette olyan gyakran, mint ahogyan tehette volna. Feltételezhetjük, hogy sok tőlünk nyugatra lévő országban a diskurzus legélesebben a törvényalkotás folyamatának elfogadhatatlansága körül zajlott volna, s egy országos elitélő véleményklíma kialakulása ellehetetlenítette volna a jogalkotót. A Fidesz azonban alighanem tudatosan azért is tervezte a törvény meghozatalát ciklusának legelejére, amikor még a népszerűség kellően nagy ahhoz, hogy ez ne válhasson a diskurzus alapjává.

Ha így gondolták, jól gondolták, ami azonban nem jelenti azt, hogy a kultiváció szép lassan nem indul el a törvényalkotás menetének bírálata felé. A törvényalkotás menetét az ellenzéki pártok szóvá tették: az MSZP, az LMP, a Jobbik, sőt még az SZDSZ tagozatnak elnöke is [írt róla](#) a 168 órában. A pártok az eljárásmeneten kívül mind nyomást próbáltak gyakorolni – eredménytelenül - a köztársasági elnökre, szóvá tették a szakértői egyeztetés hiányát, és nem egyszer elhangzott az érv, hogy „*a demokrácia többet jelent a többség uralmánál, a kisebbséget is meg kell kérdezni*”. Ha lassan is, de szerveződött az utca is, a Facebookon keresztül az [egymillióan a sajtószabadságért](#) oldalon, s a 2008-ban még aktív [Nemzeti Média Kerekasztal](#) még elsőként szóvá tette az eljárásmenetet, de aztán a tiltakozásnak ez a formája elhalványult. A kormányzat egyik felet sem kezelte partnerként, ezért akik a diskurzus részesei kívántak maradni, kénytelenek voltak az eljárási módszeren túllépni, és a konkrét szabályozásokat is felemlegetni.

Következő elemzésünkben a nemzetközi megítélés okát fogjuk elemezni